జాకీ

[కథ]

= శ్రీ 'కరుణకుమార' =

౧

ఆ జమీందారుగారికి కుక్కలంటే యెంతో ప్రీతి. సాలుకు నాలుగు లక్షల ఆదాయం వచ్చే ఎస్టేటు: నూరూ నూటా ఇరవై గ్రామాలవరకూ ఉన్నవి వారి ఎస్టేటులో. చిన్నదయినప్పటికీ అనాదినుండీ ఆంధ్రదేశంలో పేరు పడ్డ సంస్థానాల్లో ఈ జమీందారుగారి సంస్థానం ఒకటి.

ఆ జమీందారుగారిది ఆర్వేలనియోగుల శాఖ. వారి తండ్రిముత్తండ్రు లెవ్వరూ ఇట్లాంటి కుక్కల పిచ్చి యెరగరు. వాళ్ల హయాంలో తాహతుకు తగినట్లు ఒకటో రెండో ఏనుగులూ, పది పన్నెండు గుర్రాలూ, ఒక లొట్టిపిట్టా ఇట్లాంటివి జమీందార్ దర్జానిమిత్తం కొన్ని దివాణంలో పెంచుతూండేవారు. అట్లాంటిది మన జమీందారుగారికి ఎట్లా వచ్చిపడిందో- ఈ కుక్కలపిచ్చి సంప్రాప్తమైంది.

అమాంబాపతుయెట్లా లేదన్నా సాలుకు నలభై ఏభై వేల రూపాయల వరకూ వారికి కుక్కల పెంపకం మీద శలవు అవుతూవుంటుంది. ప్రపంచంలో ఏయే దేశాల్లో ఎట్లాంటికుక్క లున్నవో రకరకాల భైరవ మూర్తులను పరిశీలించి ఒక్కొక్క రకానికి, ఒక్కొక్క జాతికి, ఒక్కొక్క లక్షణానికి ఒక ఆడా మొగజంటల్ని తెప్పించి సంస్థానంలో పెట్టి పోషిస్తున్నారు. పంచపాండవుల్లో నకులుడు ప్రత్యేకం అశ్వశాస్త్రంలో ప్రవీణు డయినట్లు, సహదేవుడు పశుశాస్త్రంలో ప్రవీణుడయినట్లు మన జమీందారుగారు శునకశాస్త్రంలో గొప్ప ప్రావీణ్యం సంపాదించారు. ఒక్కసారి కన్నెత్తి చూచినట్టయితే, ఒక్కొక్క కుక్క జన్మ, దాని గుణసంపత్తీ, లక్షణమూ జ్యోతిషం చెప్పినట్లు ఆమూలాగ్రంగా ఏకరువుపెట్టగల అసాధారణశక్తి వారిది. అదిగాక ఎటువంటి పొగరుమోతు గ్రామసింహమైనాసరే, మన జమీందారుగారి సమక్షంలో పడి వారి ముఖావలోకనం చేసిందంటే, తోకముడుచుకొని పిల్లివలె తల క్రిందికి వంచి వారి పాదాలదగ్గర జోహారనవలసిందే. మరి శ్రీవారివద్ద ఉన్న ఆమాహాత్మ్యం ఏమిటో!

కుక్కలకొరకు వారు తమ సంస్థానంలో ప్రత్యేకంగా రెండు పెద్ద మహడీలు కట్టించారు. ఒక్కొక్క మహడీకి క్రిందివరుసలో పాతికగదులూ, పైవరసలో పాతిక గదులూను. ఒక్కొక్క గదికి ఒక్కొక్క జాతి కుక్కలజంటచొప్పున నూరు గదులకూ నూరు శునకదంపతులు ఎప్పుడూ వారి సంస్థానంలో పెరుగుతూఉంటవి. న్యూఫౌండులాండు కుక్కలు, ఇంగ్లండుకుక్కలు, ఫ్రాన్సుకుక్కలు, అమెరికాకుక్కలు, జర్మనీకుక్కలు—ఒకరకమేమిటి, ఒకదేశమేమిటి, నానాజాతి కుక్కలసమితికి జమీందారుగారి సంస్థానం ఆటపట్టు. పెద్దపులులనూ, సింహాలనూ, ఏనుగులనూ వేటాడి అమాంతంగా కొరికి ముక్కలుచేయగల సాహసం గలిగిన వేటకుక్కలు కొన్నీ, ముఖంమీద కళ్లయినా కనుపడకుండా నఖశిఖపర్యంతమూ మూరెడు బొచ్చుతో ఉండే పొట్టి కుక్కలు కొన్నీ, వంటిమీద ఒక్క రోమమైనా ఉన్నదో లేదో అన్నట్టుగా రబ్బరువలె నున్నటిదేహం గల కుక్కలు కొన్నీ, బొచ్చుకుచ్చుతోకలు గల

కుక్కలు కొన్నీ, డోలువాయిద్యగాని కుడిచేతిలో ఉండే పుల్లవలె చివర వంగిన సన్నని తోకలు గల కుక్కలు కొన్నీ, నల్లవి కొన్నీ, ఎర్రవి కొన్నీ, తెల్లవి కొన్నీ, బట్లవి కొన్నీ, చింతపువ్వువన్నెవి కొన్నీ, గోధుమవన్నెవి కొన్నీ, ఎర్రగా చింత నిప్పులాగా కణకణలాడుతోఉండే కన్నులు గల కుక్కలు కొన్నీ, పిల్లికళ్లకుక్కలు కొన్నీ, కాటుకకళ్ల కుక్కలు కొన్నీ— ఒకరకం ఏమిటి, అనేకరకరకాల కుక్కలు ఆసంస్థానంలో. మన రాజాగారికి దేశకుక్కలంటే మాత్రం సుతలామూ సరిపడదు. జాతికుక్కలమీదనే వారి కెంత సేపూ మోజు. అందుచేత శ్రీవారి సంస్థానంలో ఒక్క దేశకుక్కకయినా ఆస్కారం లేకుండా పోయింది.

కుక్కలమహలులో ఒకొక్కక్క గదిలో ఒకొక్కక్క శునకముల జంట. వాటికి విశాలమైన పెద్ద పడకమంచం, స్నానపుతొట్టీ, పాయిఖానా, ఒక మేజాబల్ల, బల్లమీద ఒక నిలువుటద్దం, భోజన పాత్రలూను. ఆకుక్కలకు సంరక్షణ చేయడానికి— అనగా రోజూ వేడినీళ్లతోనూ, సబ్బుతోనూ స్నానాలు చేయించి, చలవచేసిన తువాళ్లతో తుడిచి వాటిని శుభ్రపరచడానికీ, చాకిరీచేయడానికీ డెబ్బయి ఎనభైమంది నౌకర్లూ, చాకర్లూనూ. విదేశాల్లో పుట్టి సమస్తమైన భోగభాగ్యములూ అనుభవించే కుక్కలు తమమూలాన్న ఇంత దూరదేశానికి సముద్రాలు దాటి, వచ్చినందుకు, సుకుమారమైన ఆ శునకరాజములకు కటువైన హిందూదేశపు శీతోష్ణస్థితులు సరిపడునో, సరిపడవో అని రాజాగారు ఆకుక్కలవిషయమై కంట్లో వత్తివేసుకొని అన్ని ఏర్పాట్లూ పరిశీలించి కాపాడుతూ ఉంటారు. వాటికి చలికాలంలో ఫ్లానల్ చొక్కాలూ, ఎండాకాలంలో గ్లాస్గో మల్లుచొక్కాలూ కుట్టించి సప్లయి చేయించారు. సాయంకాలం షికారుకు పోవలసినప్పుడు వేయవలసిన డ్రస్సు వేరూ, రాత్రి పండుకొనేటప్పుడు వేయవలసిన డ్రస్సు వేరూ, ఉదయం బ్రేకుఫాస్టు అప్పుడు వేయవలసిన డ్రస్సు వేరూ!

ప్రతిరోజూ ఉదయం ఒక గంటసేపూ, సాయంత్రం ఒక గంటసేపూ నౌకర్లు కుక్కలజంటల్ని మెడకు కట్టిన వెండి బంగారుపూత గొలుసుల్ని చేత పట్టుకొని బయటికితీసి, మహడీలకు చుట్టూఉన్న ఆవరణలోని ఉద్యానవనంలో విహారముగా తిప్పుతూ ఉంటారు. ఆసమయాల్లో జమీందారుగారూ, వారి సతీమతల్లికూడా ఒకసారి కుక్కల మహడీలకు వేంచేపుచేసి, వాటి అభివృద్ధిని స్వయంగా పరీక్షిస్తూ నౌకర్లు కుక్కలసేవలో అప్రమత్తులై ఉన్నారా లేదా అని సైతణిఖీ చేసిపోతూ ఉంటారు. ఆజమీందారుగారు కుక్కలను చూచుకొని పొందే ఆనందానికి మేర ఉండదు.

౨

జమీందారుగారికి ఇన్ని కుక్క లున్నప్పటికీ, ఇవిగాక వారితోకూడా ఎప్పుడూ విడవకుండా ఉండేమరొక స్పెషల్ జాతికుక్కల జత ఒకటి ఉన్నది. ఈ జత వారు ఇంగ్లండులో ఏరి తెచ్చుకొన్న జత. ఈ జతను శ్రీవారు సర్వకాల సర్వావస్థలయందును విడిచిపెట్టకుండా, వారివద్దనే పెట్టుకొని పెంచుతూ ఉంటారు. శ్రీవారు భోజనం చేయునప్పుడు ఈ రెండు కుక్కలూ వారికి చెరొక తట్టూ కూర్చొని భుజింపనిది శ్రీవారికి అన్నం నోటికి హితవుగా పోదు. వారు బల్లవద్ద కూర్చొని ఆఫీసుపని చేసుకొనేటప్పుడు ఈ కుక్కలు రెండూ వారికి ఇరుపార్శ్వములా కుషన్ కుర్చీలలో కూర్చునిఉంటవి. శ్రీవారు మోటారులో బయటికి వాహ్యాళి వెళ్లినప్పుడు కూడా ఈ రెండు కుక్కలూ వారితో మోటారెక్కిపోతూ ఉండవలసిందే. రాజాగారు రాత్రిళ్లు పండుకొనే గదిలోనే ఈ శునక దంపతులకుకూడా పడక.

ఈ రెండు సీమకుక్కలలోనూ మొగకుక్క పేరు జాకీ; ఆడకుక్క పేరు జానీ. ఇవికూడా జమీందారుగారివద్ద అమితంగా మాలిమయి వారిని ఎడబాసి ఒక్క నిమిషంకూడా ఉండేవికావు. అదిగాక అవి మాటలు నేర్చిన కుక్కలు. రాఅంటే రావలసిందీ, పో అంటే పోవలసిందీ, కూర్చోఅంటే కూర్చోవలసిందీని. జమీందారుగారికి ఆఖరుకు ఈ కుక్కలే వారసత్వం

వహిస్తా యని కొందరూ, తమకు పుత్రసంతానం కలిగినప్పటికీ, వారికి చెందకుండా ఉండేటట్లు తమ అనంతరం జాకీ సింహాసనానికి రావలసినట్లుగా ప్రతి సంవత్సరం జనవరి నెల ఒకటో తేదీన ఎస్టేటు అంతా జాకీకి వీలునామా వ్రాసి రిజస్టరు చేయించి ఉంచుతున్నారని కొందరూ, వారసత్వం సంగతి నిజమైనా కాకపోయినా, ఈ రెండుకుక్కల పోషణ నిమిత్తమై శ్రీవారు ఒక లక్షరూపాయలు జాకీ పేర బాంకిలో వేసి, వాటిపేర సెటిల్మెంటు వ్రాసియిచ్చారని కొందరూ — ఈ విధంగా అనేకరకాల పుకార్లు ఎస్టేటులో రోజుకు లక్ష బయల్దేరుతూ ఉంటాయి.

ఇటీవల ఒకనాడు జమీందారుగారు జాకీని, జానీని మోటారులో కూర్చోబెట్టుకొని, టౌన్‌హాలులో గానసభకు బయల్దేరి వెళ్లి, బయట గేటువద్ద కారు నిలిపి, ఎవరో పెద్దమనిషితో మాట్లాడుతూ ఉండగా, ఒక యానాదిపిల్లవాడు, పదేళ్లవాడు, నల్లగా వంటిమీద గోచీతప్ప మరోగుడ్డ లేకుండా అసహ్యం వేస్తూ తళతళలాడే మోటారు సమీపించి, వింతగా చూస్తూ నిలబడ్డాడు. ఇంతలో ఎప్పుడు చూచిందో, జాకీ వాణ్ణి చూచి "నీ బ్రతుక్కి నువ్వుకూడా జమీందారుగారి మోటారును సమీపించి మమ్మల్ని అపవిత్రం చేస్తావా" అన్నట్టు ఆగ్రహించి, పరధ్యానంగా ఉన్న యానాదిపిల్లవాడిమీదికి గభాలున పెద్దపులి దూకినట్లు దూకి తొడలో ఒకకాటు వేసేసరికి, వాడు కెవ్వుమని కేక వేసి వెనక్కి విరుచుకొని పడ్డాడు. పరధ్యానంలో ఉన్న జమీందారుగారు ఇది గమనించి, "ఆ! ఆ! జాకీ, ఇట్లా రా" అని పిలువగా, అది తిరిగి మోటారులో ఎక్కి, తోక ఆడిస్తూ జమీందారుగారి చేతిని నాలుకతో చప్పరించింది. ఇంతలో గానసభకు వేళ అయినందున మోటారు కదిలించి శ్రీవారు లోపలకు వెళ్లిపోయారు. బయట రోడ్డుమీద పడిపోయిన యానాదిపిల్లవాడు హఠాత్తుగా కలిగిన విపత్తుకు గుండె బెదరి, శరీరం ముచ్చెమటలు పోసి, రోడ్డుమీదనే వెల్లకిలా పడిపోయి ఉన్నాడు. మెత్తని లేతశరీరం అయినందువల్ల వాడిగల కుక్కకోరలు వాని తొడలో కసుక్కున వెన్నపూసలో కత్తి దిగినట్లు అంగుళంలోతు దిగి, గాయం అయి నెత్తురు ప్రవహిస్తున్నది. ఇంతలో వాళ్లవాళ్లెవరో వచ్చి, పిల్లవాణ్ణి లేవనెత్తి ఇంటికి తీసుకొనిపోయారు. కాని కుక్క కరిచిన పదిహేను రోజులకు వానికి సరిఅయిన చికిత్స లేక, రక్తంలోకి విషం ఎక్కి కుక్కఅరుపు అరచి ఆపిల్లవాడు ప్రాణాలు వదిలివేశాడు.

ఆదినం యానాదిపిల్లవాణ్ణి కరిచినదిలగాయతు ఎందువల్లనో జాకీలో ఒక విధమైన కొత్త మార్పు కలుగుతూవచ్చింది. కాలక్రమేణా పది పదిహేను రోజులు జరిగేవరకు జాకీ పూర్వంవలెగాక పిచ్చిపిచ్చిగా అరవడం, ఇతర మనుష్యులమీదికే గాక అప్పుడప్పుడు జమీందారుగారి మీదికే దూకబోవడం, అనవసరంగా కోరలు బయటపెట్టి జానీనికూడా కరవబోవడం—ఏమిటో వెర్రివెర్రి చేష్టలు ఆరంభించింది. యానాదివాణ్ణి కరవడానికి పూర్వమే దానికి పిచ్చి ఎక్కిందో, లేక యానాదివాణ్ణి కరిచేవరకు వాని శరీరంలోని అపవిత్రమైన రక్తం ఉత్తమజాతి జాకీ రక్తనాళాల్లో ప్రవేశించి అప్పటినుండీ దాని తత్త్వం చెడి ఏ జబ్బు అయినా ఆరంభం అయిందో-ఏ కారణంవల్లనో గాని జాకీకి ఆరోజుకారోజు వెర్రివాలకం పడుతూ వచ్చింది. యానాదివాణ్ణి కాటువేసినప్పుడు జమీందారుగారు కళ్లారా చూచినప్పటికీ తర్వాత యానాదివాడేమయినాడో అన్న విచారణ చేయకపోవడం సహజమే అయినప్పటికీ, అది లగాయతు తమ జాకీలో ఎటువంటి మార్పు కలుగుతోందో అన్న ఆలోచనే వారికి తట్టకుండా వుండడమే ఆశ్చర్యకరమైన విషయం. ఆశ్చర్యానికి మాత్రం ఏముందీ? 'బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ' అన్నట్లు, దాని వేళ వచ్చేవరకు అన్నీ అట్లా ఒనగూడివస్తాయి. ఎట్లాగయితేనేం, పదిహేను రోజులయినతర్వాత జాకీవైఖరి చూచేవరకు జమీందారుగారికి అనుమానమూ, భయమూ వేసి, ఆట్టే ఆలోచించుకోగా, ఆనాడు యానాదివాణ్ణి కరిచిన విషయం తటాలున జ్ఞప్తికివచ్చి, తక్షణం నౌకరును పంపి విచారించగా, అప్పటికి నాలుగురోజుల క్రిందటనే యానాదివాడు పిచ్చెత్తి చచ్చిపోయాడని తెలిసింది. దానితో జమీందారుగారికి గుండెలు

జల్లుమని, వెంటనే డాక్టరును పిలిపించేవరకు, ఆయన పరీక్షచేసి, ఏవో ఒకటిరెండు ఇంజక్షనులు ఇచ్చాడు. కాని లాభం లేకపోయింది. పోనీ ఏ చెన్నపట్నానికో, కలకత్తాకో తీసుకొనివెళ్లి ఇంకా ఘట్టివైద్యం చేయించా లని శ్రీవారు ఆలోచన చేస్తుండగా ఆరోజు తెల్లవారేవరకే జాకీకి పిచ్చిఅరుపులు జాస్తిఅయి, ఉదయం ఏడుగంట లయ్యేసరికి ప్రాణాలు విడిచింది.

౩

జమీందారుగారికి మిన్ను విరిగి మీదపడిన ట్లయింది. ఇంత వైపరీత్యం జరుగుతుందని వారు కలలోకూడా అనుకోలేదు. వారికి తీరని దుఃఖం సంప్రాప్తమయింది. జాకీమరణానికి వారు కుప్పకూలి దుఃఖసాగరంలో మునిగిపోయారు. శ్రీవారి జనానా అంతా దుఃఖించారు. బంధువులందరూ దుఃఖించారు. ఇక వారి డబ్బు తినే తాబేదార్లూ, నౌకర్లూ చెప్పనే అవసరం లేదు. జమీందారుగారికి ఏకైకపుత్రునివంటి జాకీ చనిపోయిన దన్న వార్త ఒక్కగంటలో పట్నం అంతా వ్యాపించిపోయింది. పట్నం యావన్మందీ కడసారి చూపు చూడడానికి జనం గుంపులుగుంపులుగా దివాణంవాకిట మూగి కంట నీరు పెట్టుకొంటున్నారు. దివాణంవద్ద కలిగిన ఈ రోదనశబ్దం విని మహడీలలో ఉండిన రెండువందల కుక్కలూ జాకీమరణానికి దుఃఖించి, ఒక్కసారిగా గొంతెత్తి మొర్రో అని మొరగడం ఆరంభించినవి. ఆదినం దివాణంకచ్చేరీలకూ, ఉద్యోగులకూ శలవు ప్రకటించారు. ఎస్టేటుదివాన్‌జీ గారు స్వయంగా వచ్చి, పడకకుర్చీలో మొఖంమీద చేతిరుమాలు కప్పుకొని పండుకొన్న జమీందారుగారిని పరామర్శిస్తూ శ్రీవారి దుఃఖాన్ని ఇనుమడింపజేశారు. సృష్టి అంతా ఆదినం మహాదుఃఖసాగరంలో మునిగిపోయినట్టుగా ఉన్నది రాజాగారికి. జాకీకళేబరం పెద్దపులివలె దివాణంవాకిట పడిఉన్నది. దాని జన్మలో అది ఎన్నడూ ఆవిధంగా పట్టినేలను, పరుపు అయినా లేకుండా పండుకొని ఎరగదు. దాని శరీరం ఎంత నొచ్చుకొంటున్నదో అని జమీందారుగారికి కడుపు తరుక్కొనిపోతున్నది. ఎంతమంది అప్తులు వచ్చి ఎంత ఊరడించి ఏం ప్రయోజనం! వంశాంకురం వంటి జాకీని మళ్లీ బ్రదికించగలవా రేరీ?

ఎంత దుఃఖించి ఏం క్రియ? 'జాతస్య మరణం ధ్రువం' అని, ప్రతిప్రాణికీ మరణం తప్పదుగదా అని వారూ వీరూ ఓదార్చగా, ఇక జరగవలసిన తంతు చాలా ఉండినందున శ్రీవారు ధైర్యం తెచ్చుకొని జరగవలసిన కర్మకాండ యథావిధిగా జరిపించాలని, దివాణపు పెద్ద పురోహితునితోనూ, తదితర ఆస్థాన పండితులతోనూ ఆలోచించి జాకీకి తగిన అంత్యక్రియా కాండ నిర్ణయించి దానిని బాండు మేళం ఊరేగింపుతో తీసుకొనిపోయి దహనసంస్కారం చేయించారు.

౪

జాకీ గతించినతర్వాత ఒక సంవత్సరంగా దాని జ్ఞాపకార్థమై ఏదైనా ఒక శాశ్వతమైన స్మారక చిహ్నం ఏర్పాటుచేయవలెనని జమీందారుగారికి మనస్సులో ఒక గాఢమైన కోరిక పుట్టింది. నాలుగు వీధులూ కలిసేచోట జాకీశిలావిగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠచేస్తామా, లేక లోహవిగ్రహం ప్రతిష్ఠ చేస్తామా, లేక జయస్తంభంలాంటి దొక రాతిస్తంభం కట్టిస్తామా అని పరిపరివిధాల ఆలోచన పోయింది. కాని వారు ఏదీ నిర్ధారణ చేసుకోలేకపోయారు.

ఇటీవల, జాకీ లైఫ్‌సైజు ఫోటోను ఆయిల్ పెయింటింగు ఒకటి తయారుచేయించి తెప్పించి వుంచారు. జాకీ సాంవత్సరికంనాటికి సరిగా ఒక ఏడాది పూర్తి అవుతుంది కాబట్టి, ఆనాడు జాకీ ప్రథమ వర్ధంతి ఉత్సవం జరిపి, ఈ ఫోటోను ఆంధ్రదేశంలో గల మరో జమీందారుగారిచేత తమ సభామండపంలో బహిరంగం చేయించాలని శ్రీవారొక ఏర్పాటు ఇదివరకే చేసుకొని ఉన్నారు. కాని వారి కంతటితో తృప్తికలుగలేదు. జాకీ ఆచంద్రార్కస్థాయిగా ప్రజలకు జ్ఞాపకం ఉండేటట్టు శాశ్వతమైన చిహ్నం ఒకటి నిర్మించాలని వారికి పెద్ద కోరిక గలిగి, ఆ విషయమై ఆలోచన తెగక, దివాన్‌జీగారితో సంప్రదించి వారి సలహా తీసుకోవడం మంచిదని రాజాగారు దివాన్‌జీగారిని పిలిపించారు.

దివాన్‌జీగారు యోధానయోధుడు. ఆయన కూడా ఆర్వేలశాఖీయుడే. సర్కారులో ముప్ఫయి ఏండ్లు తహశీల్‌దారుగిరీ వగైరా నౌకరీలు చేసి, లక్ష రూపాయలు సంపాదించి, ఏభయి అయిదో ఏట నెలకు నూటఏభయి రూపాయల పెన్షనుమీద రిటైరయిన చెయ్యి. వయస్సు ఏభయిఅయిదు దాటినా, తన కింకా శరీరదారుఢ్యం కలదనీ, అరవయ్యో సంవత్సరం వరకూ పని చెయ్యగలననీ,అందువల్ల తనను ఆ అయిదేళ్లూకూడా సర్వీసులో ఉంచవలసినదనీ ఆయనగారు జిల్లా కలెక్టరుకూ, గవర్నమెంటుకూ అర్జీలుపంపుకొని ప్రార్థించారు. కాని, ఆసమయానికి ఐరోపా సంగ్రామంలో యుద్ధం చేసి, దెబ్బలు తినివచ్చిన ఒక యూరోపియను హావిల్దారు ఆజిల్లాకు కలెక్టరుగా వచ్చినందువల్ల అతగాడికి ముసలి తాబేదార్లమీద రోత కలిగి, తహశీల్‌దారుగారి కోరికను నిరాకరించి, ఏభయిఅయిదో ఏడు దాటంగనే సర్వీసులోనుండి రిటైరు చేయించాడు. రిటైరయిన తర్వాత ఉద్యోగం లేకుండా ఇంటిదగ్గర గోళ్లు గిల్లుకుంటూ కూర్చోలేక ఆయనగారు వారినీ వీరినీ ఆశ్రయించి రాజాగారికి సిఫార్సులు చేయించుకోగా, పాటి నియోగి కదా అని శ్రీవారు అభిమానించి, నెలకు నాలుగువందల రూపాయలమీద వారిని తన ఎస్టేటు దివానుగా ఏర్పాటు చేసుకొన్నారు.

ఈ దివాన్‌జీగారు పీఠం అలంకరించినది లగాయతు ఎస్టేటు ఎస్టేటు అంతా చక్రం తిప్పినట్లు తిప్పేస్తున్నాడు. రాజాగారిని నిమిషంలో జేబులో వేసుకొన్నాడు. శ్రీవారి తత్వం బాగా గ్రహించుకొని వారికి తూచినట్లు సరిగ్గా సరిపొయ్యే తాళపుహంగును వెనుక వేస్తూ, శ్రీవారి ఆదరాభిమానాలకు పాత్రుడైనాడు.

జాకీ స్మారకచిహ్నం శాశ్వతంగా ఉండాలంటే ఏరూపంగా చేస్తే బాగుంటుందని జమీందారుగారు దివాన్‌జీగారిని సలహాఅడిగారు. దివాన్‌జీగారు ఆప్టే ఆలోచించి నాలుగు బజార్లు కలిసేచోట నూటఏభై అడుగుల ఎత్తున ఒక రాతిస్తంభమూ, దాని కెదురుగ్గా ఒక రాతిమంటపంలో పంచలోహములతో తయారుచేసిన జాకీవిగ్రహమూ ప్రతిష్ఠింపజేస్తే బాగుంటుందని సలహా యిచ్చారు.

శ్రీవారికి ఆనందబాష్పాలు కన్నులవెంట జోటజోట రాలినవి.

"ఈ రెంటికీ ఏమాత్రం ఖర్చుఅవుతుందో అంచనావేయండి" అని మళ్లీ అడిగారు జమీందారుగారు.

అయిదు నిముషాలు దివాన్‌జీగారు పైకి చూపు నిగిడ్చి, ఏమేమిటో తనలో తాను గొణిగి చేతివేళ్లు లెఖ్ఖపెట్టుకొంటూ—

"బంగారు, వెండి, కంచు వగైరా లోహములు కలిపిన ప్రతిమ చాలా ఖరీదు అవుతుంది. అదిగాక ఇట్లాంటివాటిని తయారుచేయగల పనివాళ్లు మన దేశంలో లేరు. ఈ ప్రతిమను ఏ జర్మనీలోనో, అమెరికాలోనో తయారుచేయించవలసి ఉంటుంది. కాబట్టి లోహవిగ్రహానికీ, రాతిస్తంభానికీ, మంటపానికీ అన్నిటికీ చేరి రమారమి ఏభయివేలయినా కాగలదని నా ఉద్దేశ్యం"

అని ఎస్టిమేటు వేశారు.

రాజాగారు రవంత ఆలోచించి "సరే: అయితే ఆయింది : ఎస్టేటు ఖజానాలోనుండి ఏభయివేలూ తక్షణం శాంక్షన్ చేయండి" అని హుకుం చేశారు.

కాని దివాన్‌జీగారు దూరాలోచన గల ఘటం కాబట్టి, "ఈ ఏభయివేలూ అచ్చం ఎస్టేటు భరించడం కంటె, దీనిలో ఏ పాతికభాగమో ఎస్టేటుతరఫున చందావేయించి, మిగిలిన నలభైవేల రూపాయలూ ఎస్టేటుగ్రామాలలో రైతులవద్దా, వర్తకులవద్దా చందాలువేయించి వసూలుచేస్తే బాగుంటుందని నామనవి" అని ఒక సవరణ తీసుకొని వచ్చాడు.

జమీందారుగారికి బ్రహ్మానందంవల్ల శరీరం తన్మయత్వంలో పడిపోయింది.

"మీ ఆలోచన చాలా బాగున్నది. ఇందుకు నేనెంతో కృతజ్ఞుణ్ణి. కాని ఇంత ద్రవ్యం వసూలు చేయడానికి ఆలస్యం అవడమే గాకుండా ఈపనిలో చాలా సిబ్బందిబలంకూడా కావలసిఉంటుందేమో!"

"ఆసందేహాలు తమ కవసరంలేదు. మీరు గుండెమీద చేయివేసుకొని నిద్రపోండి. అది అంతా చక్కబెట్టుకొనే భారం నాది."

"సంతోషం. ఇతరపనులన్నీ కట్టిపెట్టి మీరు ముందీకార్యం తలపెట్టండి."

"నేను స్వయంగానే ఎస్టేటుగ్రామాలన్నీ సంచారం చేసివస్తాను. ఇట్లాంటి పెద్ద వ్యవహారాల్లో క్రింది తాబేదార్లకు స్వాతంత్ర్యం ఇచ్చి మనం ఉపేక్ష వహిస్తే సంస్థానానికి చెడ్డపేరు రాగలదు."

"ఓహో! మీకు జాకీయెడల ఇంతటి అపారమైన ఆదరాభిమానా లున్నవని నా కింతవరకూ తెలియనే తెలియదండీ. మీఆఫీసుపనులన్నీ అసిస్టెంటు దివాన్‌పరంగా వప్పజెప్పి వెంటనే బయల్దేరండి."

"అట్లనే. కాని మీరుమాత్రం ఒక పని చేయవలసిఉన్నది. దివాన్‌జీ గ్రామాలలో పర్యటనం నిమిత్తం వస్తున్నాడనీ, వారు కోరినప్రకారం దివాణం వారికి ప్రజలు కొంత ద్రవ్యసహాయం చేయవలసినదనీ కోరుతూ మీరు ప్రజల కొక విజ్ఞప్తి వ్రాసి నాచేతి కివ్వండి. దాన్ని నేను అచ్చువేయించి ప్రజలలో పంచిపెట్టి, మీతరఫున తగిన కథ అంతా నడుపుతా."

"ఓ! అవశ్యం అట్లనే వ్రాసియిస్తాను. అయినా ఆవిజ్ఞప్తిమతలబుకూడా మీరే వ్రాసి నాకు పంపండి. సంతకం చేసియిస్తాను."

"చిత్తం" అంటూ దివాన్‌జీగారు లేచి రాజాగారి శెలవు తీసుకొని ఇంటికి చక్కా వెళ్లారు.

దివాన్‌జీగారు ఎస్టేటు హెడ్‌క్వార్టర్సు విడిచిన తరువాత అక్కడకు పదిమైళ్ల దూరంలో ఉన్న నేలటూరు గ్రామంలో మొట్టమొదట మకాం వేశారు. వారి మకాంరోజుకు ముందురోజునే ఉత్తరఖండం దివాన్ పేష్కారుగారూ, తాణాదారు వగైరా సిబ్బంది యావన్మందీ హాజరై తయారుగా ఉన్నారు. ప్రజల కష్టసుఖము లన్నీ విచారించడానికీ, వారికష్టములను తొలగించడానికీ రాజాగారు కనికరించి దివాన్‌జీగారిని స్వయంగా పర్యటననిమిత్తం గ్రామాలకు పంపుతున్నారనీ, రైతులు స్వేచ్ఛగానూ, నిర్భయంగానూ దివాన్‌జీగారి యెదుట వారివారికి గల కష్టసుఖములను చెప్పుకోవచ్చుననీ ముందుగా అన్ని గ్రామాలలోనూ దండోరామూలముగా ప్రకటించినందున ఆదినం ఉదయం ఏడు గంట లయ్యేసరికే చుట్టుప్రక్కల గ్రామాధికార్లూ, రైతులూ, మాలవాళ్లూ, మాదిగవాళ్లూ యావన్మందీ నేలటూరు చేరి దివాన్‌జీగారి ఆగమనానికై యెదురుతెన్నులు చూస్తున్నారు. తమ ఇబ్బందులు తెలుపుకోదలచిన రైతులు కొందరు తెల్లకాగితాలమీద అర్జీలు వ్రాయించుకొని వాటిని నడుంగా మడిచి, చేతుల్లో పెట్టుకొని వస్తున్నారు.

దివాన్‌జీగారు ఉదయం ఏడున్నర గంటలకు రాగానే పేష్కారుగారు వారిని ఊరగమిడిలోనే పుష్పమాలాలంకృతులుగా జేసి, భోగం మేళంతోనూ, సన్నాయిమేళంతోనూ ఉత్సవంతో గ్రామంలోనికి తీసుకొనిపోయి ఆనాడు సభకుగాను వేసిన పందిటిలో వేంచేపు చేయించారు. వెంటనే సభ సమావేశమై, వేదికపై వేసిన కుర్చీలలో దివాన్‌జీగారూ, వారి ప్రక్కన పేష్కారుగారూ, తాణాదారుగారూ వరుసగా కూర్చున్నారు. రైతులు రెండు మూడువందల మంది తలకు మల్లుపాగాలు కిరీటాలవలె చుట్టి, చేతిలో కర్రలు పట్టుకొని, ముతకగుడ్డలు మోకాలిపైకి యెగగట్టి, చేత తలాఒక అర్జీ పట్టుకొని, 'దణ్ణాలు, దణ్ణాలు' అని దివాన్‌జీగారికి నమస్కరిస్తూ పందిటిలో వేసిన ఈతాకుచాపలమీద చతికిలబడ్డారు. పిమ్మట దివాన్ పేష్కారుగారు లేచి, దివాన్‌జీగారు ఎస్టేటు అంతా పర్యటనంచేసి, ఎస్టేటుపరిపాలన యావత్తూ రామరాజ్యంగా చేయడానికి విజయంచేసినారనీ, ప్రజలు వారి యెదుట నిర్భయంగా వారివారి యిబ్బందులను మనవి చేసుకోవచ్చుననీ చెప్పి దివాన్‌జీగారి ఆగమనంలో గల ప్రధానమైన ఉద్దేశాన్ని బయటకు వెల్లడిచేశారు. చంద్రుణ్ణి చూచిన చకోరపక్షులవలె రైతుల ముఖాలు వికసించినవి. ఎస్టేటుపరిపాలనలో నూతనశకం ఆరంభం అయినదని వారికి కొండంత ఆశ కలిగింది. ఈ తరుణం పోగొట్టుకోకుండా వాండ్ల ఇక్కట్టులన్నీ దివాన్‌జీగారితో మొరపెట్టుకోవాలని తీర్మానం చేసుకొని తయారుగా ఉన్నారు.

పిమ్మట దివాన్‌జీగారు లేచి, శ్రీ శ్రీ శ్రీ రాజాబహద్దరువారు గొప్ప ఉదారహృదయు లనీ,

తన రాష్ట్రంలోని ప్రజలను వారు తమ కడుపున కన్న బిడ్డలవలెనే ప్రేమించే ప్రేమస్వరూపు లనీ, సంస్థానంరాబడిలో ఏ అర్ధపరకభాగమో వారు స్వంతవినియోగానికై ఖర్చుపెట్టి, మిగిలిన ద్రవ్యం యావత్తూ ప్రజాక్షేమంకొరకే వినియోగింప కంకణం ట్టుకొన్న త్యాగమూర్తు లనీ ఒక పావుగంటసేపు జమీందారుగారి సుగుణములను సభలో వర్ణించి, పిమ్మట రైతులు తమ కష్టసుఖములు తెలుపుకోవచ్చునని ఉత్తర్వు చేశారు. రైతులు చెప్పుకొనే విషయాలు ఒక్కొక్క గ్రామానికే సంబంధించినవి ఒకటీ, రెండూ, మూడూ అని 'అయిటం'వారీగా వ్రాసుకొనుటకై పేష్కారుగారు తెల్లకాగితాల బైండు పుస్తకం తీసుకొని, కళ్లకు సులోచనాలు తగిలించుకొని, చేత ఫౌంటన్‌పేనా తీసుకొని తయారుగా ఉన్నారు. వెంటనే కూర్చున్న రైతులలో నేలటూరు రైతులు లేచి నిలబడి దివాన్‌జీగారికి నమస్కరించి—

"అయ్యా! మాగ్రామచెరువు మరమ్మతుచేసి ఇప్పటికి పదిహేను ఇరవై ఏళ్లయినది. చెరువువరవ కాలనా, చెరువుతోట్టూకూడా ఒండ్రుమట్టితో మేట వేసి పూడిపోయినవి. పైగా చెరువు తూర్పుఅలుగూ, పడమటిఅలుగూ, చెరువుకట్టాకూడా పదేళ్లనాడు కొట్టిన గాలివానకు గండిపడి తెగిపోయినవి. అది లగాయతు వర్షాలు కురిసి నీళ్లు ఎంత వొమ్ముగా వచ్చినా చెరువులో చుక్క నిలవడంలేదు. చెరువు మరమ్మతు చేయించవలసినదని దివాణంవారికి పదేళ్లుగా మేము ఎన్ని అర్జీలు పంపుకొన్నప్పటికీ, వాటికింతవరకూ దాఖలా మకాబూకూడా కలగలేదు. నీటిసప్లయి సరిగా లేక ఈపదేళ్లనుండీ మేము ఆయకట్టులో వరిపైరు పెట్టుకోవడం ముగించుకొని రాగిపైరూ, సజ్జపైరూ పెట్టుకొన్నప్పటికీ, దివాణంవారు మావద్ద గొర్రుకు ముప్ఫయి నలభైరూపాయలచొప్పున నగరికి మాగాణిశిస్తే వసూలు చేస్తుండారు. కాబట్టి సికస్తు అయిన చెరువును వెంటనే దురస్తుగా రిపేరు చేస్తేనేగాని మేం బ్రతకలేం" అని దణ్ణాలు పెట్టుకొన్నారు.

దివాన్‌జీగారు — సరే! పేష్కారుగారూ! వ్రాసుకోండి: అయిటం 1- నేలటూరు గ్రామచెరువు మరమ్మతు. వెంటనే మీగ్రామచెరువు రిపేరుచేయించే ఏర్పాటు చేయిస్తాం. తర్వాత ?

రైతులు— మాగ్రామానికి నగరికి చెల్లించవలసిన భూమిశిస్తు ఎకరానికి రు. ౧౩-౮-౦ చొప్పున రేటు వసూలు చేస్తుండారు. గింజలకు ధర లుండిన రోజుల్లోకూడా, సర్కారు గ్రామాల్లో ఇరుగారు పండించుకొనే భూములకుకూడా ఇంతతరం రేటు లేదు. దానిపై ధరలు పడిపోయి చిన్నడబ్బు కంటికి అగుపడకుండా ఉండే రోజుల్లో ఇంతెంత శిస్తులు కట్టేవరకు మాకు గుడ్లు మీదికి వస్తుండై. మాకంటే సర్కారుగ్రామాల రైతులే మేలు!

దివాన్‌జీ —అదిగో! అక్కడే మీరు పొరబడుతున్నారు. సర్కారుగ్రామాల పరిపాలన మేలుమేలని మీరు భ్రమపడుతున్నారు కాని, డబ్బు విషయం వచ్చినప్పుడు, నిజంగా జమీన్‌గ్రామాల రైతుల కున్నంత సౌకర్యం వాళ్లకు లేనేలేదు. జమీందారు సర్వాధికారి. ఆయన కనికరిస్తే శిస్తు పూర్తిగా తోసివేసి, రైతులకు ఉచితంగానే భూము లివ్వవచ్చు. ఏదీ! ఇట్లాంటి అధికారం సర్కారులో ఎవరి కుంది? కాబట్టి మీ రా వెర్రివెర్రి భ్రమలు మరిచిపోండి.

పేష్కారుగారూ, వ్రాసుకోండి: అయిటం 2- రైతులకు శిస్తులు తగ్గించడం. తర్వాత ?

రైతులు — మా పశువులు మేతమేసే కంచె భూములుకూడా రాజాగారు ప్రతీఏడూ ఏలం వేస్తున్నారు. డబ్బాళకొద్దీ కొందరు పెద్దపెద్ద రైతులే కంచెలను ఏలంలో కొని, మా పశువులు మేత మేసినందుకు పసరం ఒక్కంటికి రెండేసీ మూడేసీ రూపాయల చొప్పున మాదగ్గర పుల్లరి వసూలు చేస్తున్నారు. పశువులు పూరువిడిస్తే రాజాగారి కంచెలో అడుగుపెట్టనిది వాటికి కడుపులోకి గరికపోచ పోయే పాగి లేకపోయె! మేమైనా పస్తు పండుకొని, ఎంతెంత పుల్లరి అయినా కట్టి నోరులేని జీవాలను బ్రదికించుకోవాలె గదా! తమరు ఈ విషయమై కనికరించాలె.

దివాన్‌జీ — మీరు చెప్పినదంతా సత్యం. రైతుకు తన ప్రాణంకంటె అధికమైనది పశువు. ఈ పుల్లరిపద్ధతి బొత్తిగా బాగులేదు. అవశ్యం రద్దు

చేస్తాం. వ్రాయండి: అయిటం 3-పశువుల పుల్లరి. తర్వాత?

రైతులు — ఇదివరలో మా రాజాగారి గ్రామాలకు కూడా ప్రతీఏటా కాకపోయినా, ఏ రెండు మూడు ఫసలీలకో ఒకసారి జమాబందీ జరుగుతూ ఉండేది. మేం దాఖలు చేసుకొన్న భూమిదరఖాస్తులూ, ఇస్తిఫాలూ, తీర్వ జాస్తి అర్జీలూ ఫయిసల్ అవుతూ వుండేవి. అదేమిటోగాని, పెద్ద గాలివానకు ఇవతల నగరివారు జమాబందే జరుపలేదు. మేం ఎంత శిస్తు కట్టవలెనో లెఖ్క తెలియక అల్లాడి ఆకులు మేస్తుండాం. పైగా ఈ కర్ణమూ, రెడ్డీ మున్నూటఅరవై రోజులూ శిస్తువసూలని మా రక్తం పీల్చి పిప్పి చేస్తుండారు.

దివాన్‌జీ—నిజం! ఇంతకాలంగా జమాబందీ జరగకపోవడం చాలా అప్రతిష్ఠ. ఇకమీద సక్రమంగా జరిపేటట్లు చేయిస్తాం. వ్రాసుకోండి: అయిటం 4-జమాబందీలు. తర్వాత?

రైతులు—మేము మాలవాళ్లమండి. కుంఫినీ గ్రామాల్లో దొరతనంవారు బీదలకు బీడుభూములు పట్టాకు ఇస్తుండారు సామీ! నగరిభూములు చాలా బీడుభూము లుండై. గొప్పగొప్పరైతులే వాటినికూడా శివాయిక్రింద ఆక్రమించుకొని సాగుచేసుకొంటూ ఉండారు. ఏమూలనైనా బెత్తెడు నేలలో మేం నాగేలి మోటిస్తే, ఆసాములందరూ బడితెలు చేత బట్టుకొని మామైకి దూకుతారు మా కులవృత్తులన్నీ కూలిపోయి, కూలిగింజలయినా సంపాదించుకోలేక మలమల మాడి చస్తుండాం. మాకు తలా రెండేసి ఎకరాల బీడుభూములు దిట్టానికి మంజూరుచేస్తే ఏ జొన్నకర్రలో వేసుకొని నీపేర దీపం పెట్టుకొని దణ్ణం పెట్టుకొంటాం—నా ఏలినవాడా!

దివాన్‌జీ—(మాలమాదిగలవద్దనుండి దరఖాస్తు అర్జీలు తీసుకొని) అట్లాగే. ఆలోచించి ఉత్తరువులు పంపుతాం. మీరు మాత్రం త్రాగుడు వగైరా దుర్వ్యసనాలు మాని, డబ్బు పాడుచేసుకోకుండా, నగరివారిచ్చే భూములు కష్టపడి సేద్యం చేసుకొని వృద్ధిలోనికి రావాలె. తెలిసిందా?

మాలమాదిగలు—బుద్ధి! బుద్ధి! నా ఏలినవాడా!

దివాన్‌జీ—వ్రాయండి పేష్కారుగారూ! అయిటం 5-బీదలకు భూములు.

ఒక క్రయిస్తవుడు—నేను ఈ గ్రామమాలవాడలో గ్రాంటుస్కూలు పెట్టి బడి చెప్పుతున్నాను సార్.

దివాన్‌జీ—ట్రయినింగు అయినావా?

క్రయిస్తవుడు—అయినాను సార్. హైయర్ గ్రేడు ప్యాసయినాను. క్రయిస్తవుణ్ణి. బడి పెట్టుకొనేటందుకు ఇల్లు లేక చాలా ఇబ్బందిగా ఉన్నది. నగరివారి అసలుమినహాలో ఎక్కడయినా నాలుగు తాటిచెట్లూ, ఒక వేపచెట్టూ, తాటిఆకూ మంజూరు చేయిస్తే ఒక చిన్న కొట్టం వేయించి బడి చెప్పుకొంటాను సార్!

దివాన్‌జీ—అర్జీ తెచ్చావా?

క్రైస్తవుడు-తెచ్చాను సార్. (అనియిచ్చును.)

దివాన్‌జీ—(తీసుకొని) ఉత్తర్వులు పంపుతాం. ఇల్లు వేయించి, చక్కగా బడిచెప్పి, బీదలను వృద్ధిలోనికి తీసుకొనిరా. ఈసారి మేము ఈగ్రామం వచ్చినప్పుడు నీ స్కూలు తణిఖీచేస్తాం. అయిటం 6—గ్రాంటు స్కూలుకు తాటిచెట్లూ, ఆకూను. వ్రాయండి. తర్వాత?

రైతులు—ఇప్పటి కివి చాలండి. తమరు చిత్తగించి ఈ ఇబ్బందులు గనక తొలిగిస్తే, ఇంకో తడవ మళ్లీ మనవిచేసికొంటాం. ఇంకా చెప్పుకోవలసిన ఇతర గ్రామాలవాండ్లు తొందరపడుతున్నారు.

అని నేలటూరురైతులు దణ్ణంపెట్టి పక్కకు తొలిగారు. పిదప ఇతరగ్రామాల రైతులు వరసగా ముందుకు వచ్చి, వారివారికి గల ఇబ్బందులన్నీ ఈ ప్రకారమే చెప్పుకోగా, దివాన్‌జీగారు వాటినికూడా పేష్కారుగారిచే పుస్తకంలో వ్రాయించారు. అప్పటికి తొమ్మిదిగంట లయింది. నిలబడిఉన్న రైతులనందరినీ కూర్చోవలసిన దని దివాన్‌జీగారు ఉత్తర్వులు చేయగా, అందరూ సర్దుకొని కూర్చున్నారు. పిమ్మట దివాన్‌జీగారు లేచి—

"మీరు విన్నవించుకొన్న విషయాలన్నీ మేము వ్రాసుకొన్నాం. మీరు దాఖలు చేసుకొన్న అర్జీలు తీసుకొని పోతున్నాం. ఈ విషయములన్నీ నేను స్వయంగా రాజాబహద్దరువారితో చర్చించి త్వరలోనే మీరు కోరిన సౌకర్యాలన్నీ ఏర్పాటు చేస్తాం. నిజంగా మీమీ ఇబ్బందులను నేను స్వయంగా తెలుసుకొన్నతర్వాత నామనస్సు చాలా పరితపిస్తున్నది. అవశ్యం మీకు తగిన ఏర్పాట్లు చేస్తాం.

"అయితే ఇప్పుడొక చిన్న విషయం మీకు నేను చెప్పవలసియున్నది. సావధానంగా వినండి. ఇటీవల శ్రీశ్రీశ్రీ రాజావారికి ఇంటివద్ద ఒక గొప్ప ఆపద సంభవించినది. అది లగాయతు వారు మిక్కిలీ చింతాక్రాంతులై ఉన్నారు. ఆవిషయమై వారు మీ కొక విజ్ఞప్తి పంపి, మీవల్ల కొంత ద్రవ్యసహాయం కోరియున్నారు."

అని దివాన్‌జీగారు రైతులకు తలాఒక విజ్ఞప్తిపత్రం పంచిపెట్టించారు. చదువువచ్చిన రైతులు కొందరు చదువుకొంటున్నారు. చదువురానివారు చేతిలో కాగితం పట్టుకొని చదువుకొన్నవారిని అడిగి తెలుసుకొంటున్నారు. ఇంతలో దివాన్‌జీగారు ఒక విజ్ఞప్తిపత్రాన్ని తీసుకొని ఈవిధంగా చదివి వినిపించారు:

"నా ఎస్టేటులో గల ప్రియజనులారా!

మేమిప్పుడు మీ కొక చిన్న విన్నపము చేయబోతున్నాము. ప్రపంచమునగల సమస్తమైన చతుష్పాదజంతువులలోనూ శునకము—అనగా కుక్క మిక్కిలి విశ్వాసము గల జంతువు. విశ్వాసముగల జంతువేగాక, నిజముగా పరిశీలించినచో, శునకము మానవునికంటె అనేకవిధముల ఉత్కృష్టమైన జంతువు అని చెప్పదగియున్నది. మాటాడ నేరదన్న లోప మొక్కటి తప్ప మిగిలిన విషయములలో శునకము మానవుని కెంత మాత్రమూ తీసిపోదు.

చిన్నతనమునుండీ మాకు భైరవమూర్తులయెడల ప్రత్యేకఆదరాభిమానము లుండి, ఆజాతిని పోషించి కాపాడుటకు మేము పడుచున్న శ్రమ యంతయు మీకు తెలియనిది కాదు. కాని ఇటీవల మాదివాణములో మా కొక గొప్ప దుర్దశ ప్రాప్తించినది. మాకు పరమ విశ్వాసపాత్రమైన ఒక జాతిశునకములదంపతులలో భర్త కుక్క అయిన జాకీ మాకు పరమవిశ్వాసపాత్రుడై, మా ప్రేమాతిశయముల కొటపట్టయి విరాజిల్లుతూ, ఇటీవల ఒక హీనజాతిమానవుని రక్తస్పర్శచే దానికి శరీరములో విషము ప్రవేశించి, జబ్బుచేసి అకస్మాత్తుగా ఆగ్రామసింహరాజము అకాలమృత్యువువాత బడి, మమ్ములను దుఃఖసాగరమున ముంచివేసినది.

తదాది మేము సదరు జాకీజ్ఞాపకార్థమై కొన్ని శాశ్వతమైన ధర్మకార్యములు చేయదలపెట్టితిమి. ఇందుకు ద్రవ్యసంపత్తి అత్యవసరమైనందున మేము జాకీస్మారకనిధి యను నొక ఫండును నిర్మించి, దానికి సంస్థానంతరపున పదివేలరూపాయల విరాళము ఇచ్చియున్నాము. కావున నాకు పుత్రసములైన రైతుసోదరులున్ను, తదితరులున్ను భూతదయార్ద్రహృదయులరై వారివారికి తోచినరీతి జాకీస్మారక నిధికి భూరివిరాళము లర్పించి, జాకీ పేరును చిరస్థాయిగా భూమిపై నిలుచునట్లు చేసి, దాని ఆత్మకు శాంతి కలుగచేయుదు రని కోరుచున్నాడను.

ఇట్లు,

మీహితుడు

శ్రీశ్రీశ్రీ జమీందారు బహద్దరు"

దివాన్‌జీగారు చదవడం పూర్తిచేసినవెంటనే సభలో కరతాళధ్వనులు చెలరేగినవి. వారు చదివినదంతయు వినీకూడా, అర్థంగాని రైతులు కొందరు ఆపాటునే వెర్రిమొగాలు చూస్తూ కూర్చున్నారు. అర్థంఅయిన రైతులు తలమీది పాగాలు ప్రక్కకు తొలగించి తల గోక్కొంటున్నారు. కొంతసేపు సభలో నిశ్శబ్దం. వెనకగా, గడ్డాలకింద కర్రలు మోటించి నిలబడిఉన్న మాలమాదిగలు చల్లగా వెనక్కు తగ్గుతున్నారు. వెంటనే దివాన్ పేష్కారుగారు లేచి ఎవ్వరినీ సభ విడిచిపోవద్దని హెచ్చరిక చేస్తూ, విజ్ఞప్తిలోని విషయములే మరల విపులంగా తెలియచెప్పి, జాకీస్మారకనిధికి సహాయపడవలసిన దని ప్రబోధించారు.

పిమ్మట తాణాదారుగారు లేచి పెద్దపెద్ద రైతులను ఉద్దేశించి, "లేచిరావోయ్ మల్లారెడ్డీ! పెద్దవాడవు. ముందు నీవు దారి తీస్తేనేగాని వీల్లేదు." అని ఒక రైతును పేరుపెట్టి ఆహ్వానించారు.

"ఆ! ఏం పెద్దో స్వామీ! అన్నిటికంటే తాటి చెట్టు పెద్ద. లోపల జవసత్వా లుండవొద్దూ" అని ఆయన లేచి నిలబడి, జారిపోయిన మొలగుడ్డ బిగించుకొన్నాడు.

"నువ్వే అట్లా అంటే ఎట్లా చెప్పూ! ఎప్పుడూ లేదులే దనుకోకు. సంపన్న గృహస్థుడివి. ధర్మకార్యాల పట్ల కొంత బారీగుణం కనపరచాలి. అందులో రాజాగారి స్వవిషయం ఇది. తెలుసునా" అని తాణాదారుగారు మళ్లీ ప్రబోధించారు.

ముఖాన్న చిరునవ్వు నవ్వుతూ, మల్లారెడ్డి అడుగులో అడుగు వేసుకొంటూ దివాన్‌జీగారి బల్ల దగ్గరకు పోయి, బైండునోటుబుక్కులో రు. ౩౦-౦-౦ లు అంకవేసి సంతకం పెట్టాడు.

"అట్లా వీల్లేదు. నీదర్జాకు తగినట్టుగా పోకుంటే, నీకు లేకపోయినా, మాకందరికీ చిన్నతనంగా ఉన్నది. మొట్టమొదలు నీవే ఇట్లా చేస్తే ఎట్లా చెప్పూ" అని అంటూ తాణాదారుగారు బలవంతం చేసి, మల్లారెడ్డిచెయ్యి పట్టుకొని రు. ౩౦-౦-౦ లను రు. ౫౦-౦-౦ లుగా దిద్దించారు.

"అబ్బా! ఇట్లా నిక్కచ్చిచేస్తే ఎట్లా చెప్పండి పంతులూ" అని సణుగుకొంటూనే మల్లారెడ్డి అంక సవరించి ఇవతలకు వచ్చాడు. పిదప సుబ్బారెడ్డీ, శేషురెడ్డీ, పోలారెడ్డీ, పట్టాభిరెడ్డీ, వెంకమనాయుడూ, చినరామానాయుడూ వగైరా ఇట్లాగే పేరులవరసన పేష్కారుగారు ఒక్కొక్కరినే పిలిచి, వాళ్లచేత తలా ముప్ఫయి, పాతికా, ఇరవై, పదిహేనూ, పదీ చందాలు వేయించగా, వాళ్లున్నూ పుస్తకంలో సంతకాలు పెట్టారు. పన్నెండు గంటలకు అచ్చం సేలటూరుమీదనే జాకీ స్మారక నిధికి మూడువందల ఏభయి రూపాయల చందాలు పడినై. ఈ ప్రకారం మిగిలిన గ్రామాల రైతులచేత కూడా చందాలు వేయించి ఆ పైకం మరునాడు ఉదయం ఎనిమిది గంటలకు దివాన్‌జీగారివద్ద జమకట్టి రశీదు తీసుకొనిపోవలసిన దని రైతులకందరికీ గట్టిగా చెప్పినపిదప సభ చాలించి అందరూ భోజనాలకు వెళ్లి పోయారు.

౬

దివాన్‌జీగారి సమక్షంలో మొఖమాటంవల్ల తప్పించుకోలేక చందాలు వేసినప్పటికీ, తర్వాత బయటికి పోయి, వారిలో కొంతమందికి ఈ స్మారక నిధి ఏమిటో, ఈచందా లేమిటో, ఈ దుక్క లేమిటో అర్థం గాక తాణాదారు, దివాన్ పేష్కారువగైరా ఉద్యోగులను మరలమరల ఈ విషయమై విచారిస్తూ సందేహాలు తీర్చుకొంటున్నారు. వసూలయిన పైకం యావత్తూ బీదల సహాయార్థమై రాజాగారు ఆస్పత్రులకూ, ధర్మసత్రాలకూ, మంచినీళ్ల బావులు త్రవ్వించడానికీ వినియోగిస్తారని దివాణంసిబ్బంది రైతులకు నచ్చచెప్పి ధైర్యం చెప్పుతున్నారు. చందాలు పుస్తకంలో పడినదిలగాయతు పైకం చేతికి వచ్చేవరకూ దివాన్‌జీగారు ఆమకాంలోనే పీఠం వేసుకొని, తాబేదారీ సిబ్బందిని వసూలు డ్యూటీమీద పంపి నిలుచున్నట్టుగా డబ్బు వసూలుచేసి చేతిలో వేసుకొంటున్నారు. ఇచ్చుకోగల ఆసాములలో కొందరు ధర్మకార్యానికి సద్వినియోగం అవుతుంది గదా పైకం, కొంత ఈ విధంగా ఖర్చు అయితే కూడబెట్టుకొన్న సంచితం కొంత విడుదలై పోతుందన్న పారమార్థిక దృష్టితో తృప్తిపడి చెల్లిస్తున్నారు. డబ్బుమీద కాపీనం గల కొందరు నలుగురూ ఇచ్చి తా మివ్వకుంటే, ఈ ఎస్టేటువారు తెల్లవారి నిద్రలేస్తే నెత్తిమీది కేం తెచ్చిపెట్టుతారో అన్న భయంచేత, విధిలేక ముడుపులు మూటకట్టుతున్నారు. సమయానికి చేతిలో పైకం సర్దుబాటు లేని కొందరు సాహుకార్లదగ్గరా, పెద్ద రైతులదగ్గరా చేబదులు తీసుకొని పైకం సంతనచేసుకొంటున్నారు. చేబదులు చిక్కని ఆసాములలో కొంతమందికి తాణాదారు, సముద్దారు వగైరాలు తామే రహస్యంగా అవాల్తాపడి సమయానికి పైకం సర్దుబాటు చేసి వసూలయిన దని అనిపిస్తున్నారు. ఎట్లా అయి

లేకేం, మూడోరోజు సాయంత్రానికి ఆమకాంలో చందాలుపడ్డ పన్నెండువందల రూపాయలూ దివాన్‌జీగారు నిముషాలమీద వసూలుచేసుకొని నాలుగోనాడు మరొక మజిలీకి చేరుకొన్నారు.

ఈప్రకారం రెండుమూడు ముసాఫర్లు జరిగే వరకు దివాన్‌జీగారు రైతుల బాధలను నివారించడానికీ, జాకీస్మారకనిధికి చందాలువేయించడానికీ బయల్దేరి వస్తున్నా రని ఎస్టేటంతా తెలిసిపోయింది. ఒక గ్రామంలో చందాలువేసి మరొకగ్రామంలో వేయకుంటే బాగుండ దనీ, దివాణంవారి సిబ్బంది ఎట్లాగా నెత్తిన రుద్దకుండా పోరనీ, తర్వాతి మకాంలో రాబొయ్యే గ్రామాల రైతులు ఈసంగతి విని, ఆయా గ్రామాధికార్ల ఒత్తిడిమీద ముందుగానే తయారుపడుతూఉన్నారు. రాజాగారి తర్వాత రాజాగారంత అధికారి దివాన్‌జీగారే స్వయంగా వస్తున్నారుగదా, వారి కింత సహాయం చేసినట్టూ ఉంటుంది, తమ కష్టసుఖాలు వారితో మనవి చేసుకొన్నట్టూ ఉంటుందని కొన్నిగ్రామాల రైతులు పరిపెట్టుకొని, ముడుపులు మూటకట్టుతున్నారు. గ్రామకట్టడి బాగా ఉన్న గ్రామాలలో ఒకొక్కరైతే ప్రత్యేకప్రత్యేకంగా చందాలు వేసే పద్ధతి మాని కాలవగట్ల పచ్చిగడ్డి ఏలం పాటమీదా, దొరువుల్లోని చేపల ఏలంపాటమీదా, పోరంబోకు భూములలోని నగరి ఫలవృక్షాల అమరాయి ఫలితం ఏలంపాటమీదా, గ్రామఖర్చులుగాను కూడబెట్టిన పైకంలో—ఆఏడు జరగవలసిన ఖర్చులలో, డి. పి. డబ్ల్యు. ఓవర్‌సీయరుకు, రెవిన్యూ ఇన్‌స్పెక్టరుకు, పోలీసువారికి వగైరాలకు ఇవ్వవలసిన మామూళ్లపోను, మిగిలినవాటిలో ఏ అమ్మవారి జాతర ఖర్చులోనో, లేక వీథిభాగవతా లాడే దాసరి భాగవతులకూ, తోలుబొమ్మలాటవాళ్లకూ, పగటివేషగాండ్లకూ ఏటేటా ఇచ్చే మామూళ్లలోనో కొన్ని ఖర్చులు తగ్గించి, గ్రామ ఉమ్మడిసొమ్ములో రెండువందలో, మూడువందలో గ్రామంలోని నలుగురు పెద్ద తలకాయల సమ్మతిమీదా మొత్తంగా రొొత్తిపెట్టి, దివాన్‌జీగారు గ్రామానికి రావకసర్లంలేకుండా ముందుగానే వారి దర్శనానికి పోయి డబ్బు చెల్లించి మరీ వస్తున్నారు. ఉమ్మడి సొమ్ముపద్ధతి లేని మరికొన్ని గ్రామాలలో నీళ్లపూటల దామాషా ప్రకారం గ్రామంలో పదిపూటలుంటే, పూటకు ఏ ఇరవయ్యో, ఏ ముప్ఫయ్యో చొప్పున ఇన్నూరో, మున్నూరో పూటదార్లే జమచేర్చి, దివాన్‌జీగారు వచ్చీరావడంతోనే స్మారకనిధికి మొత్తం కట్టివేసి, వారిని సాగనంపినతర్వాత వారివారి పూటల్లో గల చిల్లర రైతులదగ్గర ఎకరానికి పావలావంతునో, మూడణాలవంతునో పట్టీ వేసుకొని, తమకు రావలసిన పైకాన్ని నిదానంమీద దండుకొంటున్నారు. మరీ ఎత్తుబడిపోయి నాదారుస్థితిలో వున్న కొన్ని గ్రామాల రైతులు భయపడి, ఆగ్రామకర్ణాన్నీ, మునసబునీ ఆశ్రయించుకొని తాణాదారుగారికీ, దివాన్ పేష్కారుగారికీ సిఫార్సులు చేయించుకొని, దివాన్‌జీగారి దృక్పథంలో వారి గ్రామం పడకుండా తప్పిపోయే ఏర్పాటులు చేసుకొంటున్నారు.

ఏవిధంచేతనయితేనేం, దివాన్‌జీగారు సంకల్పసిద్ధులు. కార్యం తలపెట్టిన వేళావిశేషం గొప్పదయినందున, స్మారకనిధికి విఘ్నేశ్వరపూజచేసి పట్టీ ఆరంభించింది లగాయతు ఏ అడ్డంకులూ లేకుండా తలచుకొన్న పని క్షణంలో పూర్తి అవుతూ, కార్యం జయప్రదంగా జరుగుతూ వచ్చింది.

ఈప్రకారం రెండూ రెండున్నర నెలలపాటు దీక్షతో దివాన్‌జీగారు ఎస్టేటుగ్రామాలన్నీ పర్యటనం చేసి, చందాలు వసూలయినపిదప, హెడ్‌క్వార్టర్సుకు తిరిగివెళ్లారు. చందాపైకం రాజాగారూ, దివాన్‌జీగారూ లెఖ్ఖచూచుకోగా, ఇంకా వసూలు కావలసిన చిల్లరపద్దులు అక్కడక్కడ కొన్ని నిలిచిపోయినా, రాజాగా రిచ్చిన పదివేలూగాక, చందాలవల్ల వసూలయి చేతికి వచ్చిన రొఖ్ఖం ప్రత్యేకం ఏభయివేల రూపాయలవరకూ జాకీ స్మారకనిధికి చేరింది. ఈ వసూళ్లల్లో కొంత పైకాన్ని రాజాగారికి తెలియకుండా దివాన్‌జీగారు కరిణీకం చేశారని కొందరంటారు. ఎట్లయినప్పటికీ, దివాన్‌జీగారు మన రాజాగారికి కేవలం భగవత్స్వరూపులుగా గోచరిస్తున్నారు. వృద్ధాప్యంలో దివాన్‌జీగా రింత శ్రమ కోర్చి, జాకీ

యెడల ఇంత త్యాగబుద్ధి చూపినందుకు రాజాగారు సంతోషించి, వారికి అంతటినుండి నెలకు ఒకవంద రూపాయలు జీతం ప్రొమోషన్ చేశారు.

౭

విమ్మట జాకీస్మారకనిధి ఏవిధంగా వినియోగం అయిందో ఎవ్వరికీ తెలియదుకాని, దివాన్‌జీగారు సంస్థానం హెడ్‌క్వార్టర్సుకు చేరిన వారంరోజులకు ఒకనాడు నేలటూరుగ్రామాధికార్లకు పోస్టులో ఒక కవరుమాత్రం వచ్చింది. దానిని విప్పి గ్రామకర్ణం, మునసబులు చదువుకోగా, ఆకాగితంలో ఈప్రకారం ఉన్నది:

"శ్రీ శ్రీ శ్రీ రాజాబహద్దరువారి
సంస్థానంనుండి
నేలటూరు గ్రామాధికార్లకు

మాదివాన్‌జీగారు మీగ్రామం విజయంచేసినప్పుడు మీగ్రామరైతులు విన్నవించుకొన్నవిన్నపములన్నీ మేము స్వయముగా చిత్తగించినాం. చెరువుల మరమ్మతులు రైతులు ఉమ్మడిగా ఏల చేసుకోకూడదో తెలియకుండా ఉంది. ఈఆర్థికపుచిక్కుల రోజులలో రైతులు భూమిశిస్తు తగ్గించమని కోరడం, పుల్లరి కొట్టివేయమని కోరడం ఉచితంగా కనిపించడం లేదు. అయినా, రైతులు కోరిన యావద్విషయాలనూ గట్టిగా ఆలోచించి త్వరలోనే ఉత్తర్వులను సాదరుచేయగలవారం. రైతు అభివృద్ధి, మా అభివృద్ధి రైతుక్షేమమే మాక్షేమమూ అని విశ్వసిస్తున్నాం.

సంతకం
ఫర్ జమీందారుగారు"
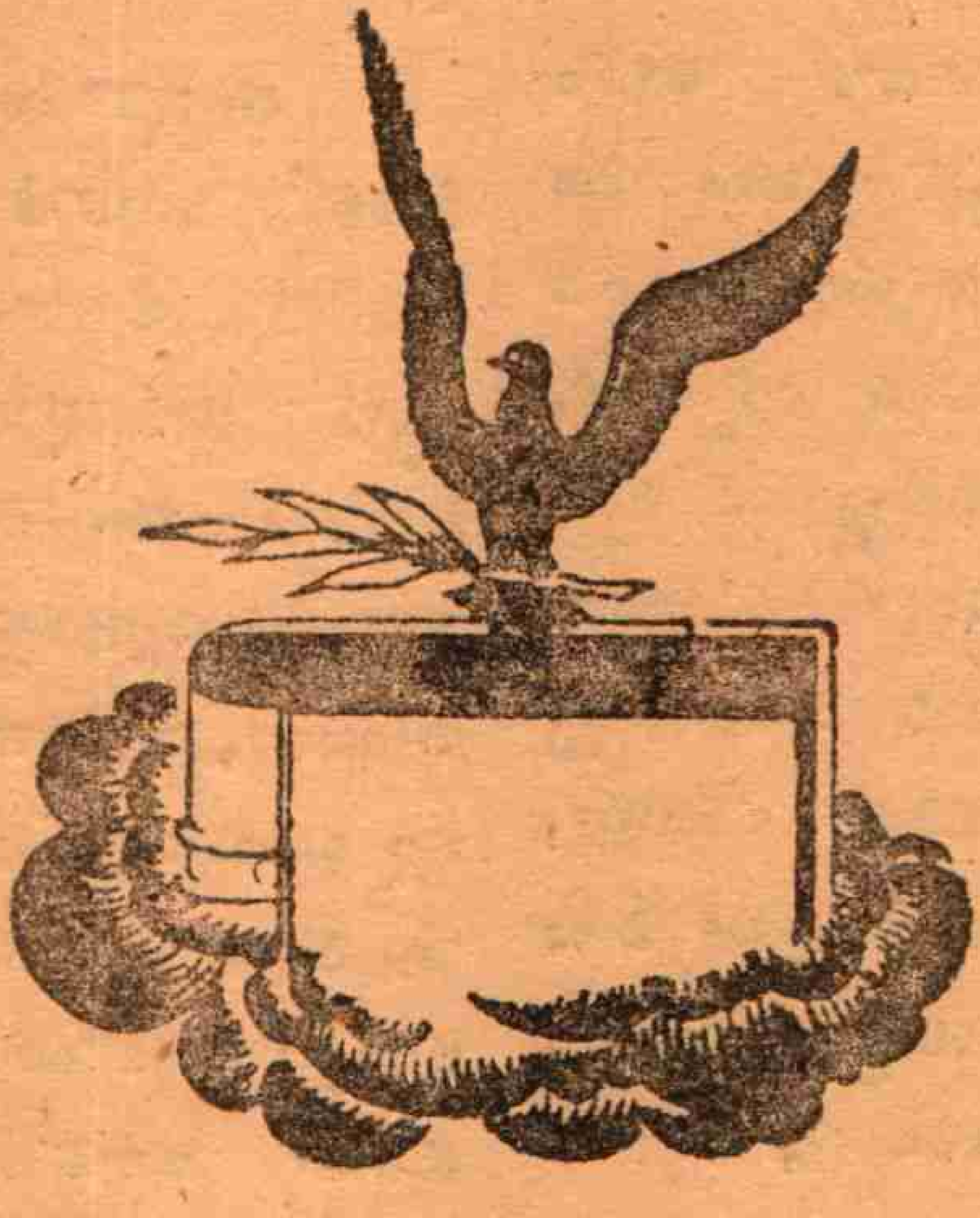
కాని అప్పటికీ ఇప్పటికి జమీందారుగారివద్దనుంచి ఉత్తర్వులు సాదరుకానేలేదు; జాకీలోహప్రతిమ ప్రతిష్ఠ యింకా జరగనూలేదు. అది తయారయిందన్నవారే కాని దాని నింతవరకూ చూచినవారూ లేరు.